

Skolbibliotek är fel prioritering

Svenska Dagbladet den 15 juli 2024

Under försommaren rasade en debatt om betydelsen av bemannade skolbibliotek, efter att regeringen beslutat att det ska lagstadgas i svenska skolor. Kostnaden påstås uppgå till strax under en halv miljard kronor per år, men lär sannolikt snarare landa på över 2 miljarder kronor enligt SKR:s utbildningsberedning.

En rad argument har lyfts fram som stöd för satsningen, framför allt skolbibliotekens roll för att stärka läsförmågan. Detta lyfts också fram av regeringsföreträdare som speciellt viktigt givet den "läskris" som Sverige idag påstås befinna sig i.

I skoldebatten har läskrisen diskuterats under en längre tid, huvudsakligen på grund av resultatutvecklingen i de internationella proven Pirls och Pisa. Dessa mäter läsförståelsen bland elever i årskurs fyra respektive 15-åringar.

När undersökningarna genomfördes första gången i början av 2000-talet presterade elever i svenska skolan bra ur ett internationellt perspektiv. Därefter följde ett rejält tapp, vilket kom att lägga grunden för den svenska debatten. Men trots en stark uppgång under 10-talet – sannolikt delvis tack vare reformer som genomfördes under Allians-regeringen – fortsatte ämnet att diskuteras som om ingenting hade hänt.

Nu har dock resultaten vänt ner igen. I den senaste Pirls-mätningen föll läsförståelsen bland elever i årskurs fyra markant mellan 2016 och 2021. Försämringen kan förklaras på olika sätt, varav pandemin framstår som en av de rimligaste.

Men när resultatet granskas närmare framträder en annan bild: försämringen i läsförståelse drivs uteslutande av elever som inte alltid talar svenska i hemmet. Läsförståelsen bland elever som alltid talar svenska hemma låg i stället kvar på samma nivå som år 2016 – och denna grupp presterade i den senaste undersökningen faktiskt bäst av alla motsvarande elever i deltagande EU/OECD-länder.

Vi ser ett liknande mönster i Pisa-mätningen som genomfördes år 2022, där elever med svensk bakgrund presterade i den internationella toppen. Detta trots ett fall under pandemin. Samtidigt underpresterar elever med utländsk bakgrund markant jämfört med elever med svensk bakgrund – en skillnad som motsvarar över fyra års inläring i Pisa.

Även om det naturligtvis också finns elever med svensk bakgrund som inte presterar väl – speciellt på landsbygden och i mindre orter enligt Pisa – är det största problemet i den svenska skolan utan tvekan de undermåliga utfallen bland elever med utländsk bakgrund. Och väldigt lite tyder på att vi bäst hjälper dessa (eller andra) elever med en generell satsning på bemannade skolbibliotek.

En ny rapport "Reformer för att lösa 'läskrisen'" från Timbro går igenom existerande forskning om betydelsen av skolbibliotek för elevers läsförståelse. Tyvärr är resultaten generellt sett inte tillförlitliga på grund av kraftigt bristfälliga metoder – med vilka man dessutom finner blandade effekter. Den starkaste studien som existerar finner om något en negativ påverkan.

Anser man att skolor ska ha bemannade bibliotek oavsett effekter är detta ovidkommande. Men vill man se en mer evidensbaserad skolpolitik för bättre läsförståelse framför allt bland elever med utländsk bakgrund vore det i nuläget bättre att satsa pengarna på annat. Resurser är inte oändliga och vi bör prioritera interventioner med starkast positiva effekter enligt evidensen.

Vad bör vi då göra för att stärka underpresterande elevers läsförståelse? Vi ser tre reformområden som särskilt viktiga.

1. Till att börja med bör Sverige förändra läsundervisningen. En strategi som har visat sig speciellt effektiv är "phonics", som innebär systematisk träning i avkodning av ljud, bokstäver och ord samt kopplingen mellan dem. Eftersom Sverige idag har lägst andel fjärdeklassare som får träning i avkodning bland alla EU/OECD-länder som deltar i Pirls-undersökningen vore förändringar i detta hänseende positivt. Detta kräver sannolikt fortbildning och förändringar i lärarutbildningen.
2. En annan intervention som har visat sig fungera väl är smågruppsundervisning. En systematisk genomgång och metaanalys av rigorös forskning som gjorts på området visar kraftigt positiva effekter – speciellt i yngre åldrar – som i snitt motsvarar ungefär 40 procent av skillnaden i läsförståelse mellan elever med svensk och utländsk bakgrund i Pisa. Smågruppsundervisning tycks i detta hänseende alltså vara en väldigt effektiv, om än resurskrävande, intervention. Resurser för sådan undervisning bör därför prioriteras för att stärka läsförmågan bland elever med utländsk bakgrund och låga studieresultat.
3. Till sist finns det också starkt stöd för utbildningsmodellen "No Excuses". Modellen grundas i ett fokus på elevdisciplin och kunskaper. Man betonar utvecklingen av elevers karaktär, med höga förväntningar på uppförande och prestationer. Modellen innefattar ofta längre skoldagar, undervisning på lördagar och obligatorisk sommarskola. Man har även skoluniform. Rigorös forskning visar att modellen fungerar. Effekten av att gå ett år på en No Excuses-skola motsvarar i snitt ungefär 20 procent av skillnaden i läsförståelse mellan elever med svensk och utländsk bakgrund i Pisa.

Men som det juridiska läget ser ut idag är sådana skolor i praktiken olagliga i Sverige. Det vore därför rimligt att justera styrdokumentet så att No Excuses tillåts fullt ut – och sedan införa den i skolor med en hög andel elever med utländsk bakgrund och låga studieresultat.

För att ta fram lösningar måste politiker först och främst acceptera det huvudsakliga problemet: läskrisen är idag koncentrerad till specifika grupper, framför allt elever med utländsk bakgrund. Resursintensiva reformer bör därför riktas mot dessa grupper och vara grundade i evidens. Annars är risken stor att skolpolitiken faller platt – och att eleverna som behöver reformerna mest fortsätter att misslyckas.

Lovisa Lanryd
Gabriel Heller Sahlgren